

DANA FIALOVÁ

DRUHÉ BYDLENÍ A JEHO VZTAH K PERIFERNÍM OBLASTEM

D. Fialová: *Second Housing and Its Relations to Peripheral Regions*. – Geografie – Sborník ČGS, 106, 1, pp. 36 – 47 (2001). The article aims to define the role of second housing on the Czech territory with regards to the current settlement structure and its history. The emergence of second houses that came to existence through functional conversion of formerly permanently inhabited houses can serve as one of indicators for delimitation of peripheral regions. Such peripheral regions, however, have specific characteristics as the use of these regions varies greatly during the year and even during one week.

KEY WORDS: second housing – recreational house – settlement system – peripheral region.

Príspevek byl zpracován v rámci grantového projektu GA UK č. 126/1998/M s názvem „Perspektivy vývoje periferních oblastí ČR“ na pracovišti LABGIS PřF UK v Praze.

1. Úvod

Pokud za periferní považujeme takové oblasti, které jsou v daném území a čase nedostatečně integrované do dominujících sociálně geografických struktur, procesů a systémů, můžeme k jejich vymezení využít také data charakterizující strukturu osídlení. V našem případě data získaná sčítáním lidu, domů a bytů týkající se využívání staveb k trvalému a rekreačnímu tzv. druhému bydlení. Objekty druhého bydlení vznikaly „uměle“ v prostředí s vhodnými přírodními podmínkami pro rekreaci, ale také na základě možností využívat původní bytový fond, který přestal sloužit k trvalému bydlení, tedy přirozeným procesem změny jeho funkce.

2. Pojem druhé bydlení v literatuře

Pojem druhé bydlení bývá v první řadě chápán jako synonymum pro pojem rekreační objekt, s jehož řadou více či méně obdobných vymezení se setkáváme v zahraniční i domácí literatuře. Přesný překlad termínů a definic je vždy značně obtížný, neboť definice často operují s pojmy, které v různých jazycích mohou mít odlišný obsah či rozsah. Diskusi těchto pojmů se podrobně věnuje polský autor A. Kowalczyk (1994), v naší literatuře pak J. Vágner (1999).

Uvedeme několik příkladů. Francouzská definice uvažuje za „residence secondaire“:

- a) dům, umístěný ve venkovském sídle, využívaný rodinou, která disponuje v jiném místě jiným bydlením, a toto místo je pro ni trvalým místem pobytu

b) obydlí, využívané rodinou s cílem trávit zde volný čas o víkendu a dovolené, které je ve vlastnictví člena rodiny, jeho příbuzných či známých a není místem trvalého pobytu.

Existují však i náznaky, že objekt nemusí být využíván jen ve volném čase (Soulie 1967). Belgická definice dodává ještě, že objekt je využíván v určité části roku (Albarre 1977). Britská literatura uvádí: „second home“ – objekt, který je přechodným bydlištěm vlastníka či uživatele, který má trvalé bydliště v jiném místě a využívá objekt k rekreačním účelům (Davies, O'Farrell 1981). Někteří autoři zahrnují pod tento pojem i mobilní a skládací rekreační objekty (Crofts 1977), většina však uvažuje o objektech stálých, se stabilní konstrukcí. K posledně jmenované podmínce se přiklání i američtí autoři (Tombaugh 1970) a austrálští (Robertson 1977). Slovník sociální geografie (Johnston 1997) uvádí „second home“ jako majetek, který je vlastněn nebo dlouhodobě pronajat domácností, jež má trvalé bydliště jinde. Dále je zdůrazněno obvyklé situování objektu do venkovského prostředí a využívání k rekreačním účelům. V německy mluvících zemích se setkáváme s pojmem „Freizeitwohnsitz“, který můžeme volně přeložit jako obydlí pro volný čas (Ruppert 1973), významově je pojem chápán v širším slova smyslu a zahrnuje i kempingové přívěsy. Mobilní objekty jsou zařazovány i pod pojem „tweede woningen“ užívaný v Nizozemí (Thissen 1978). V definici tohoto pojmu je zdůrazněno, že se může jednat o objekt či pouze o jeho část, který je využíván během víkendů a dovolených. V polské literatuře je našemu pojmu rekreační objekt nejbližší termín „dom wypoczynkowy“, který však zahrnuje veškeré objekty, které slouží k rekreaci, tedy i podnikové chaty a penziony. Dále se můžeme setkat s pojmem „dom letniskowy“ (Wilus 1988), ale toto označení vystihuje nadměrné využívání v letním období, i když řada objektů je uzpůsobena využívání celoročnímu. Polští autoři pracují také s pojmy „drugie mieszkania“ a „drugie domy“ (Kowalczyk 1994). V ruské literatuře bylo užíváno pojmu „dača“, nyní se objevuje pojem „vtoroje žilišče“ (Bočanov, Ziatdinov 1991).

V domácí literatuře je nejčastěji užívána definice slovenského autora P. Mariota: „Objekty individuální rekreace jsou specifickým druhem ubytovacích zařízení sloužících k rekreačním účelům. Je pro ně charakteristická poměrně nízká ubytovací kapacita s omezeným okruhem uživatelů, jejich různorodost, častá vysoká koncentrace na malém území (Mariot 1983).

My však nechápeme druhé bydlení pouze jako objekt, ale také jako jev spojený s mnoha procesy a činnostmi vyvolanými potřebou člověka, ovlivněného danými životními podmínkami v rámci společnosti, ve které žije, a jako jev ovlivňující vlastní život jedince i celou společnost a v neposlední řadě mající vliv na charakter krajiny. Obecná definice druhého bydlení v našem pojetí zní: „Druhé bydlení je označení pro objekt (či část objektu), který je přechodným místem pobytu vlastníka(ů) či uživatele(ů), využívajícího(ch) tento objekt převážně k rekreačním účelům, a pro jevy a procesy s ním spojené.“ (Vágner 1999). Jsme toho názoru, že touto definicí vystihujeme i rychle se rozšiřující nabídku druhého bydlení v nejvyspělejších státech v posledních 2 – 3 desetiletích (vlastnické podíly na rekreačních novostavbách ve Středomoří, dlouhodobé formy pronájmu, zahrádkářské chatky aj.)

3. Druhé bydlení jako součást sídelního systému

Jedním z možných přístupů ke sledování problematiky druhého bydlení je jeho chápání jako součásti sídelního systému. K dalším přístupům patří za-

řazení druhého bydlení mezi formy cestovního ruchu. Bývá označován za cestovní ruch mimo veřejné formy a je součástí tzv. venkovského (rurálního) cestovního ruchu (Fialová 2000). Dále k druhému bydlení můžeme přistupovat z hlediska jeho vlivu na životní prostředí, tedy jako ke krajinotvornému prvku. Vzhledem k významnosti role, kterou hrají jevy a procesy spojené s druhým bydlením v naší společnosti, přistupujeme k jeho studiu i ve spojitosti se zkoumáním životního stylu obyvatelstva.

Práce, které přistupují k druhému bydlení, jakožto k součásti sídelního systému, jsou několika kategorií. Jedná se o práce, které řeší obecně problematiku osídlení, a druhého bydlení se dotýkají jen okrajově, sem zařazujeme i studie soustředěné na problematiku suburbanizace a bytové problematiky. Do další kategorie spadají práce zabývající se přímo rekreačním osídlením, které mívají velmi často charakter empirických studií zaměřených na jedno teritorium. Pro naše podmínky jsou z prací obecného charakteru stěžejní práce autorů zachycujících především osídlení českého prostoru (Hampl, Gardavský, Kühnl 1987, Ryšavý 1989, Hampl 1996, Librová 1996, 1997), migrační problematiku (Čermák 1996), zaměřené na venkovské osídlení (Lázníčka 1974, Kučera 1987, Kubeš 1990, 2000), na problematiku urbanizačních a suburbanizačních procesů (Sýkora 1996, Ptáček 1997, Hruza 1997) a vlastního bydlení (Kostelecký 1998). Spojitost druhého bydlení a problematiky osídlení, procesu urbanizace potvrzuje S. Liszewski (1991), který užívá termínu „turistická urbanizace“. Druhé bydlení má svou fyzickou přítomností především dopad na venkovský prostor, kde dochází k proměnám osídlení (Dzigiec 1987), objevují se studie posuzující vliv druhého bydlení na finanční výsledky hospodaření obcí (Schnieders 1974) a požadující regulaci výstavby objektů druhého bydlení místními orgány (De Hond 1970), či posuzující a rozděluje objekty druhého bydlení na dva typy podle vhodnosti pro bydlení trvalé (Thissen 1978). Problematika druhého bydlení nezůstává opomíjena ani v plánovací praxi, jak v zahraničí (Shucksmith 1983), tak u nás (Körner 1994). První hlubší studie o rekreačním osídlení, spadající do poslední jmenované kategorie, se objevují již ve 30. letech, práce J. Miegeho (1934) je z oblasti Savojských Alp, S. Ljungdahla (1938) ze zázemí Stockholmu, v našich podmínkách, z oblasti Krkonoš, je studie H. Posera (1939). Problematice územní organizace krátkodobé rekreace, pod kterou zařazujeme problematiku druhého bydlení, je věnovaná řada prací, jejich podrobná analýza je uvedena v kandidátské disertační práci J. Vystoupila (1981), v tabulce 1: „Přehled výzkumu vybraných charakteristik krátkodobé (víkendové) rekreace“. V těchto pracích je provedeno systematické hodnocení účasti obyvatelstva na krátkodobé rekreaci, hodnocena časová dostupnost a jsou vypracovávány modely prostorového šíření příměstské rekreace. Z nejnovějších prací si dovolueme připomenout práce věnující se hodnocení morfologické struktury sídel v zázemí Varšavy z hlediska rekreačního využití (Kowalczyk 1993, 1994).

Objekty druhého bydlení představují na území Česka cca 20 % z úhrnu všech obytných staveb (Statistický lexikon 1992). Polovina připadá na rekreační chalupy, tedy objekty původně sloužící k trvalému bydlení, u nichž došlo k přeměně funkce z obytné na rekreační. Druhou polovinu tvoří chaty a rekreační domky, stavěné již primárně pro plnění funkce rekreační. Již ze samotného podílu těchto objektů vyplývá významná úloha druhého bydlení jak v současné struktuře osídlení, tak i v jejím vývoji.

Sídelní síť vznikla a přetvářela se v průběhu historického vývoje podle potřeb společnosti a její ekonomiky (Votrubec 1980). Základní tendence vývoje osídlení Česka je možné vysledovat na základě dat o rozmístění obyvatelstva,

kteřá jsou k dispozici od roku 1869, neboť obyvatelstvo představuje v období uplynulých cca 150 let reprezentativní charakteristiku pro vyjádření velikosti a významnosti sídel (Hampl 1996). Počty objektů druhého bydlení, a s tím i spojené potenciální počty rekreatantů umožňují zohlednit, která sídla a v jaké míře plní funkci rekreační.

Od druhé poloviny 19. století docházelo k výrazným změnám v systému osídlení. Dynamický průběh procesu urbanizace a v období mezi světovými válkami (především v Praze a Brně) a v blízkém zázemí i proces suburbanizace, který byl však v poválečném období násilně zbrzděn. Důsledkem toho dochází k vyvlastňování venkova a k následnému zvyšování koncentrace obyvatel ve městech, která přináší řadu ekologických problémů. Sílí potřeba pobytu v mimopracovní dobu mimo město. Tento dřívější přepych, umožněný pouze nejmajetnějším, se stává rozšířeným jevem zasahujícím všechny vrstvy obyvatelstva, ve formách pro ně přijatelných, ať se již jedná o jevanské vilky státních úředníků z Královských Vinohrad, či vznikající trampské osady dělnické mládeže, které se tak stávají zárodkem nového typu sídel, sídel víkendových a rekreačních (Votrubec 1980). Tato potřeba nedosahuje v meziválečném období takové masovosti jako po druhé světové válce. Nejlépe si tuto problematiku přiblížíme na příkladu Prahy. Meziválečná výstavba Prahy má obdobný ráz jako v jiných evropských metropolích – vznikají nové residenční čtvrtě tvořené především rodinnými domky a nízkopodlažní zástavbou, v několika územích byla realizována idea zahradních měst. Za klasickou fázi suburbanizačního procesu v českých podmínkách jsou označována 20. léta, kdy je zaznamenán ojedinělý nárůst výstavby v obcích v širším zázemí Prahy. Pražská suburbanizační zóna představuje kombinaci dvou typů – koncentrického (prstenec tvořený všemi Praze blízkými sídly s dobrým dopravním spojením) a sektorového (patrná závislost suburbanizačního procesu na železničních tratích, především Praha – Beroun, Praha – Benešov) (Ptáček 1997). Podle Musila, Ryšavého a Velíškové (Ptáček 1997) byly hlavní příčinou pro růst pražské suburbánní zóny rozdílné náklady na bydlení a bytovou výstavbu v jádru aglomerace a na jejích okrajích nebo za nimi. Tyto rozdíly byly způsobeny jednak výraznými rozdíly v cenách půdy, v poplatcích a daních z nemovitostí.

Blíže se pozastavíme u poválečného vývoje našeho systému osídlení, který byl poznamenán socialistickým plánováním. Za jeden z jeho důsledků můžeme považovat právě masové rozšíření jevu nazývaného druhé bydlení. Bezprostředně po válce dochází k mimořádným přesunům obyvatelstva v pohraničních oblastech. Obyvatelstvo německé národnosti je odsunuto a probíhá následné znovuosídlování českým a slovenským obyvatelstvem z vnitrozemí, které je ovšem pouze částečné. To má za následek opuštění bytového fondu – venkovských usedlostí a chalup, především v pohraničí, ale i ve vnitrozemí postiženém vystěhováním Němců (Jihlavsko, Mělnicko, severní Morava) a území za 2. světové války zabraných okupační armádou (SS cvičiště Neveklovsko – po válce plně nedosídlené). Tyto objekty poslouží v pozdějším období jako velice lukrativní nabídka pro rekreační využití, chalupaření, které v 60. letech započnou zejména příslušníci uměleckých kruhů. Stejný osud případně i objektům ve vnitrozemí, jejichž obyvatelé v období realizace tzv. socialistické industrializace v padesátých a částečně i v šedesátých letech se stěhují do měst. Jedná se o obyvatele mladšího produktivního věku, jejichž rodiče v objektech na venkově dožívají a děti tyto objekty využívají k rekreaci. Zde je na místě podotknout, že právě chalupářské hnutí se ve značné míře zasloužilo o zachování původního stavu, nejen řady objektů, ale i celistvosti a existence drobných sídel (Librová 1988).

Pokud hovoříme o nabídce, je podstatné zmínit se také o poptávce a jejich příčinách. Za jeden z důvodů, proč vznikala poptávka po objektech druhého bydlení můžeme považovat charakter bytové výstavby a bytové politiky vůbec. Po roce 1948 došlo ke značnému omezení a pokřivení tržních vztahů. Navíc měnová reforma v roce 1953 ožebračila velké množství obyvatelstva. Individuální bytová výstavba byla omezena na řadu let a samotný suburbanizační proces byl zcela utlumen (na rozdíl od severoamerických a západoevropských zemí). Vedly k tomu jak společensko-ekonomické, tak legislativně-direktivní důvody (Ptáček 1997). Rozhodující část bytové výstavby je realizována formou výstavby panelových sídlišť. Za příklad zvolíme výstavbu v Praze, jakožto relativně i absolutně největší zdroj vlastníků a uživatelů objektů druhého bydlení. Po poválečné stagnaci bytové výstavby se v polovině 50. let stává bytová otázka politickým tématem. Je plánováno vyřešení bytové tísně v horizontu 10 – 15 let. První rozsáhlejší sídliště ze 60. let tzv. první generace se budují na okrajích starší zástavby a využívají již existující infrastruktury. Řada obyvatel, často původně pocházejících z venkova, žijících v těchto malometrážních bytech, postrádá kontakt s přírodním prostředím, a proto se snaží o zbudování chaty v zázemí města, nebo, což je pro mnohé finančně přijatelnější, se stává uživatelem pozemku v zahrádkové kolonii, které nově vybudovaná sídliště lemují. Nastupuje výstavba sídlišť druhé generace, která byla projektována jako nové autonomní sektory s vyšším plánovaným standardem služeb, což však nebylo splněno. Administrativním rozšířením Prahy dochází k pohlcení obcí, u nichž v meziválečném období probíhal proces suburbanizace nejintenzivněji (včetně poválečné výstavby rekreačních objektů a zahrádkových osad). Nově připojené plochy však nebyly určeny pro výstavbu rodinných domků, jak by odpovídalo trendu ve světě, ale na výstavbu obrovských komplexů sídlišť tzv. třetí generace. Ty většinou přímo fyzicky nenavazovaly na stávající zástavbu, jejich dopravní napojení na centrum bylo umožněno teprve pozdější výstavbou metra, ale jejich funkce zůstala ryze obytná bez patřičného vybavení službami, natož pracovními příležitostmi. Nastal tedy tlak na venkovský prostor, a to především za hranicemi města v atraktivním přírodním prostředí, s možnou výstavbou rekreačních objektů, který můžeme označit za částečnou náhradu znemožněného suburbanizačního procesu (Ptáček 1997). O tom svědčí především rekreační objekty zbudované, nebo přestavěné v 80. letech, kdy řada obyvatel měla takové finanční a materiální prostředky, které ji umožňovaly vlastnit objekt druhého bydlení. Ten byl po právní stránce veden jako objekt rekreační, ale často se jednalo o objekt vhodný pro trvalé bydlení, a to v mnohem lepším standardu i životním prostředí než poskytoval byt v centru Prahy, natož na přelidněném sídlišti (Fialová 2000). Tyto objekty představovaly pro majetnější obyvatele možnost zhodnotit své finanční prostředky v prostředí s velmi nereálnou cenovou strukturou.

Vliv na deformaci přirozeného vývoje systému osídlení měly v prvé řadě dvě legislativní normy. Byl to především Zákon č. 53 Sb. z roku 1966 o ochraně zemědělského půdního fondu (i jeho novela č. 75 Sb. z roku 1976) a Usnesení vlády č. 283 z roku 1971, zavádějící do praxe střediskovou sídelní soustavu. Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu umožňoval např. pro rozvoj města využít pouze plochy, které se nalézaly uvnitř administrativní hranice. (Hlavní důvod pro dvojí rozsáhlé administrativní rozšíření Prahy v roce 1968 a v roce 1974.) Přesto však docházelo i tak k problémům s vynětím ploch ze zemědělského půdního fondu a k neodůvodněné ochraně zemědělské půdy. Rozvoj rozptýleného bydlení v soukromých rodinných domcích, kde je nutný

větší zábor půdy než při výstavbě v intravilánu obcí či v kompaktní části města, neměl takto možnost se prosadit. Obdobně tomu bylo i s uvolňováním plochy pro výstavbu objektů druhého bydlení. Důrazná ochrana zemědělského půdního fondu umožnila na přelomu 60. a 70. let vznik lokalitám objektů druhého bydlení umístěných buď v návaznosti na intravilán obce, nebo v místech obtížně dostupných, která nebyla vhodná pro obdělávání půdy těžkou mechanizací využívanou v zemědělských velkopodnicích.

Cílem střediskové soustavy osídlení bylo přímo regulovat rozvoj, resp. stagnaci jednotlivých sídel. Sídla byla rozlišena do čtyř kategorií: Investice byly soustřeďovány do střediskových obcí obvodního a místního významu, ostatní sídla byla rozdělena na nestředisková trvalého významu a nestředisková ostatní. Právě sídla spadající do poslední kategorie byla de facto odsouzena k zániku, neboť postupné rušení aktivit jako jsou školy, obchody, zdravotní střediska přiměla mladší část populace k odchodu. K depopulaci paradoxně docházelo i v sídlech ležících v metropolitních územích. Došlo tak k vytvoření „vnitřních periferií“ zvláště kolem hranic krajů (Ryšavý 1989) čímž se rozšířil prostor pro nabídku objektů k rekreačnímu využití. A jak již bylo řečeno, právě chalupářské hnutí zachránilo část sídel v periferních oblastech vhodných pro rekreaci.

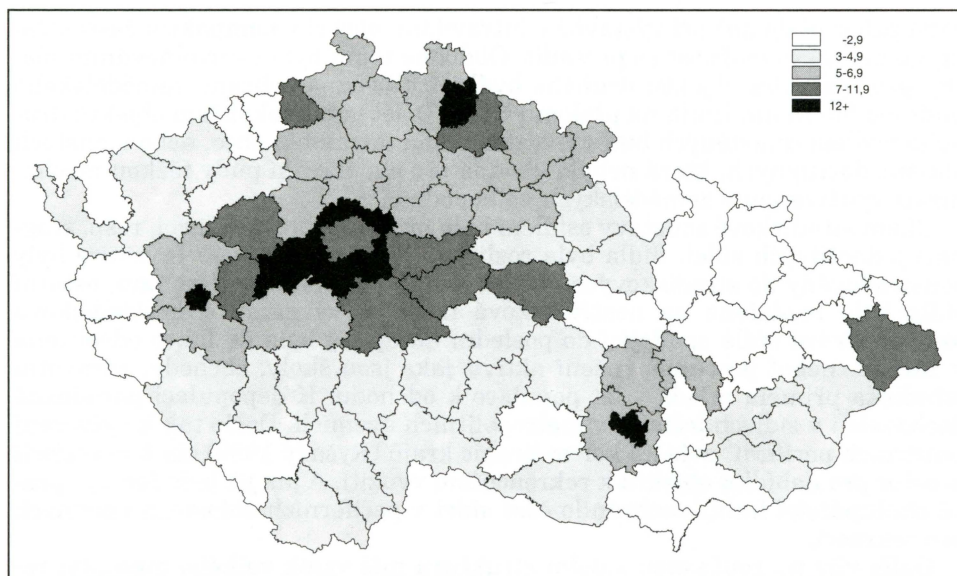
Další vliv na současnou sídelní strukturu měl vznik velkého množství rekreačních sídel (lépe používat termín rekreačních lokalit), která vznikala především v druhé polovině 20. století a zahušťovala tak síť stávající. Často vznikala na místech, kde nikdy v minulosti trvalé osídlení nevzniklo (strže, příkré svahy v údolích řek a potoků), neboť taková místa neodpovídala dominantní funkci venkovských sídel, totiž zajištění zemědělské výroby. Rekreační funkce tedy vedla k formování nových lokalit, sídel a měnila zásadním způsobem strukturu venkovského osídlení v řadě oblastí.

4. Vymezení periferních oblastí na základě ukazatelů souvisejících s druhým bydlením

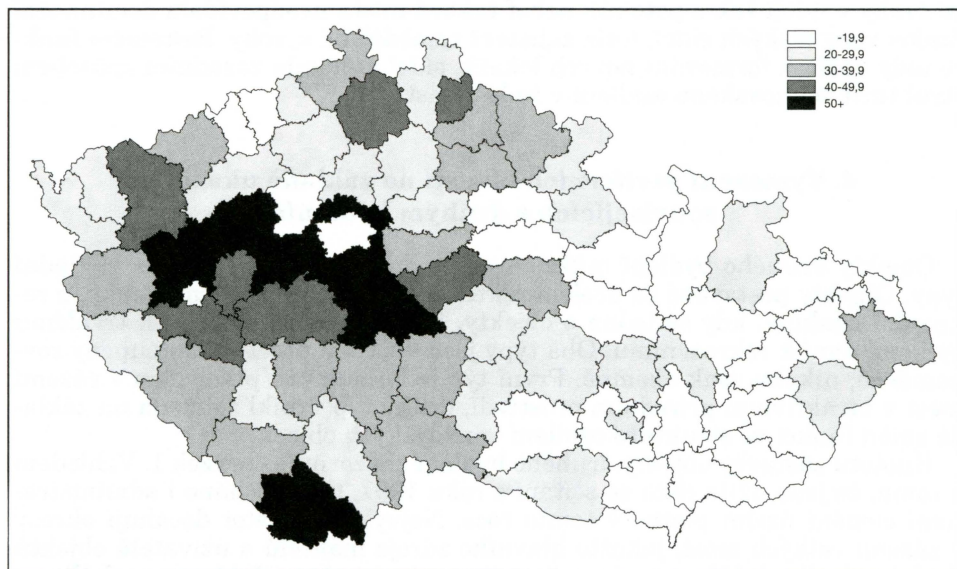
Objekty druhého bydlení můžeme zjednodušeně rozdělit na dva základní typy. Objekty postavené za účelem rekreace – chaty a rekreační domky, a rekreační chalupy, kdy se jedná o objekty, které původně sloužily k trvalému bydlení, nyní k rekreačnímu. Oba typy jsou v Česku početně zastoupeny rovnoměrně, nikoliv však územně. První typ je kumulován především v zázemí měst v atraktivním přírodním prostředí, druhý typ vznikl zejména na základě změn funkcí ve struktuře osídlení venkovských oblastí.

Hustotu zástavby objekty druhého bydlení znázorňuje obrázek 1. Vzhledem k tomu, že jsou užita data ze sčítání z roku 1991, je ponecháno i administrativní členění území platné v tomto roce. Nejvyšších hustot dosahují okresy v zázemí velkých měst, jakožto hlavního zdroje majitelů a uživatelů objektů druhého bydlení. Významné postavení zaujímá i okres Jablonec nad Nisou, kde se kumuluje několik faktorů: zázemí Liberecko – Jablonecké aglomerace, velmi atraktivní přírodní prostředí a především uvolnění původního bytového fondu po druhé světové válce odsunem obyvatelstva německé národnosti.

Výraznějším ukazatelem pro podchycení výskytu objektů druhého bydlení je jejich počet připadající na 100 trvale obydlených domů. (obr. 2). Tento ukazatel nám dokumentuje jakou měrou zde převládá obytná či rekreační funkce území. Pokud uplatníme tento ukazatel na menších územních jednotkách, dostaneme reálnou představu o struktuře staveb v daném území vzhledem k da-

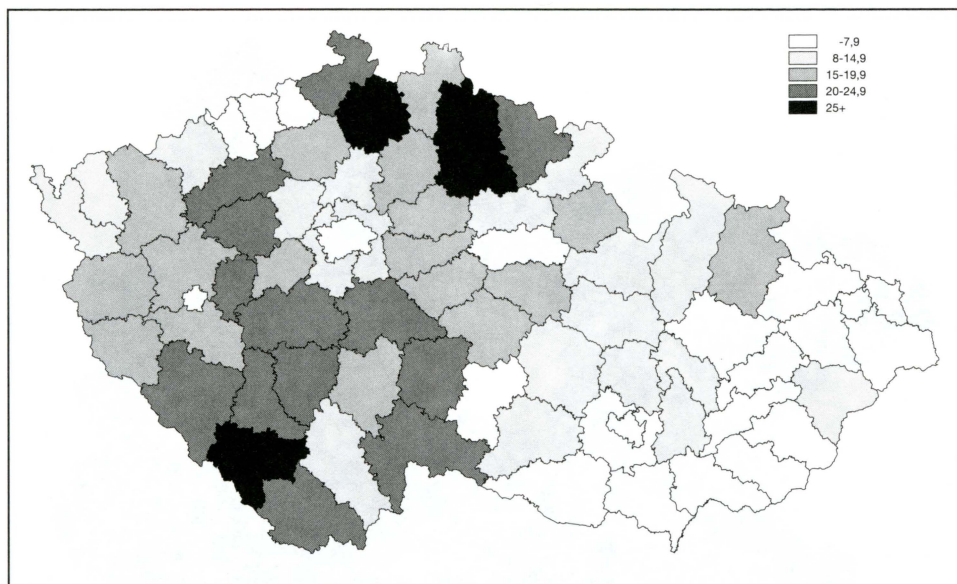
Obr. 1 – Hustota zástavby objekty druhého bydlení v okresech Česka k roku 1991. Počet objektů na km². Zdroj : D. Fialová (2000).

Obr. 2 – Počet objektů druhého bydlení připadajících na 100 trvale obydlených objektů v okresech Česka k roku 1991. Zdroj: D. Fialová (2000).

nové výtěžnosti: ta je u objektů druhého bydlení podle základní zákonné sazby (Zákon č.65/2000 Sb.) třikrát vyšší než u trvale obydlených objektů. Dále je pro území s vyšším zastoupením objektů druhého bydlení charakteristický jiný „rytmus života“ především v letní sezóně a o víkendech od jara do podzimu. Jedná se o nárůst počtu obyvatel, změnu jeho skladby, větší tlak na stá-

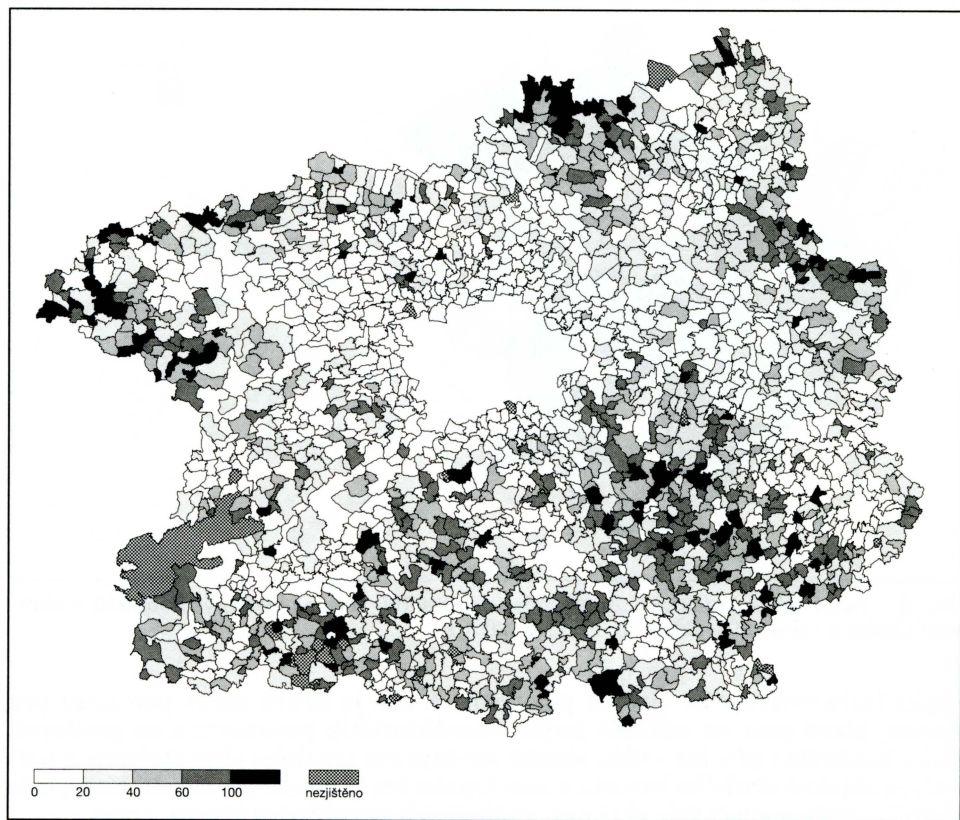
Obr. 3 – Počet rekreačních chalup připadajících na 100 trvale obydlených objektů v okresech Česka k roku 1991. Zdroj: D. Fialová (2000).

vající infrastrukturu i životní prostředí. A zde je právě skryt potenciál pro území, která jsou na základě jiných charakteristik považována za periferní. Jako konkrétní příklad může sloužit spolupráce trvalého obyvatelstva a uživatelů objektů druhého bydlení v obci Opatovice II na okrese Kutná Hora, kde probíhá řada společných akcí napomáhajících zkvalitnění života v obci.

Pokud souhlasíme s tvrzením, že za periferní oblasti považujeme ta území, u nichž došlo k výraznému odlivu trvale bydlícího obyvatelstva, poslouží nám pro vymezení periferních oblastí ukazatel: počet rekreačních chalup připadajících na 100 trvale obydlených domů. Pod pojmem rekreační chalupy máme na mysli jak chalupy vyčleněné, tak nevyčleněné z bytového fondu sloužící k individuální rekreaci. Velmi hrubý nástin dostaneme v okresním měřítku (obr. 3). Mnohem vyšší vypovídací schopnost má však tento ukazatel na nejnížší možné úrovni, kterou jsme schopni vypočítat a zároveň graficky znázornit. Tu představují katastrální území. Je nutno zdůraznit, že se však jedná o velmi pracnou záležitost, při které vstupují do hry datové zdroje, které jsou nesourodé a je nutné je upravovat. Výsledné využití má však široké uplatnění a umožňuje dále pracovat s různě vymezenými územími (část obce, obec, pověřená obec apod.)

Prozatím je tento ukazatel využit pro bývalý Středočeský kraj s daty k roku 1991. Potvrzuje se myšlenka o výskytu tzv. „vnitřní periferie“ na hranicích krajů, ale i okresů (obr. 4). Svou nezanedbatelnou roli zde sehrává samozřejmě též atraktivita přírodního prostředí, které poskytuje možnosti pro rekreační využití. Příkladem je část oblasti Kokořínsko zasahující do okresu Mělník, či střední Posázaví na styku okresu Benešov a Kutná Hora. Jedná se o území, ve kterých je počet rekreačních chalup shodný s počtem trvale obydlených objektů, či je dokonce vyšší. V rámci Středočeského kraje se toto týká více jak 6 % katastrálních území, přičemž jejich největší zastoupení je v okresech Kutná Hora a Rakovník.

Obr. 4. – Počet rekreačních chalup připadajících na 100 trvale obydlených objektů v katastrálních územích Středočeského kraje k roku 1991. Zdroj: D. Fialová (2000).

Porovnáme-li námi zvolený ukazatel s dalšími, které bývají používány při vymezování periferních území dospějeme k následujícím závěrům (pohybujeme se ve Středočeském kraji na úrovni katastrálních území, jako statistický ukazatel je použito korelace pořadí). Téměř ve všech jednotkách platí ekvivalentní vztah mezi vysokým podílem zemědělského půdního fondu na celkové ploše katastrálního území a nízkým podílem rekreačních chalup (velikost korelačního koeficientu – 0,812), což je logické vzhledem k nevyužitelnosti zemědělské půdy k rekreačním účelům. K nejčastějším ukazatelům vysvětlujících příslušnost daného území k jádru, či periférii je hustota zalidnění. V našem případě platí, že tam, kde je nižší hustota zalidnění, tam je více rekreačních chalup, tedy území periferní. Tento vztah však neplatí pro všechny sledované jednotky (korelační koeficient dosahuje velikosti – 0,614). Jako doplňující charakteristiky, avšak méně relevantní, můžeme použít podíl ekonomicky aktivních v priméru a podíl ekonomicky aktivních na počtu trvale žijících obyvatel. Platí, čím je větší podíl ekonomicky aktivních v priméru, tím se nachází v území větší počet rekreačních chalup připadajících na trvale obydlené objekty (+ 0,455) a kde je menší podíl ekonomicky aktivních (– 0,368). Území vymezená na základě počtu rekreačních chalup připadajících na trvale obydlené objekty jako periferní, charakterizujeme dále jako území většinou s nižší hustotou zalidnění, s vyšším podílem osob v před a popro-

duktivním věku s nízkým podílem zemědělského půdního fondu a přesto s obyvatelstvem spíše ekonomicky aktivním v průměru.

5. Závěr

Druhé bydlení se významnou měrou podílí na charakteru našeho sídelního systému. V mnoha případech objekty druhého bydlení vznikaly jako reakce na jeho vývoj. V současné době proto mohou ukazatele spojené s objekty druhého bydlení posloužit jako identifikátor oblastí označovaných jako periferní z hlediska struktury osídlení. Jedná se především o ukazatel počtu rekreačních chalup, tady rekreačních objektů, které vznikly změnou funkce původně trvale obydlených objektů, na počtu v současnosti trvale obydlených domů. Změna funkce souvisí s vývojem sídelního systému (poválečný odsun německého obyvatelstva, nedosídlení vojenských prostorů z období protektorátu, migrace do měst). Využití tohoto ukazatele nabývá opodstatnění na nejnižší řádovostní úrovni, kterou představují katastrální území. Ukazatel byl použit modelově na území Středočeského kraje, kde vymezuje periferní oblasti především na hranici okresu Benešov a Kutná Hora ve středním Posázaví a na hranicích kraje v okrese Mělník (Kokořínsko) a Rakovník.

Takto vyčleněné oblasti však mají velmi specifický ráz daný charakterem druhého bydlení, které se v nich ve větší míře vyskytuje. Neboť v průběhu roku, ale od jara do podzimu i v průběhu týdne se v těchto oblastech výrazně mění hustota zalidnění, věková i sociální skladba obyvatelstva, zatížení infrastruktury i životního prostředí. Některé oblasti vykazující charakteristiky perifernosti v době víkendů a letní sezóny pulzují téměř životem rozvinutého jádra, a je třeba aby této skutečnosti dokázaly využít ve svůj prospěch a své celoroční oživení.

Literatura:

- ALBARRE, G. (1977): Second Homes and Conservation in Southern Belgium. In: Coppock, J. T. (ed.): *Second Homes: Curse or Blessing?* Pergamon Press, s. 139-146.
- BOČANOV, J. P., ZIATDINOV, Z. N. (1991): Tendencija rozvitiya vtorogo žilišča v SSSR. In: *Žiliščnoje strojitelstvo*, 3, s. 6-8.
- CROFTS, R. S. (1977): Self-catering holiday accomodation: the Role of Substitution. In: Coppock, J. T. (ed.): *Second Homes: Curse or Blessing?* Pergamon Press, s. 103-118.
- ČERMÁK, Z. (1996): Transformační procesy a migrační vývoj v České republice. In: Hampl, M. a kol. *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. PŘF UK Praha, s. 179-189.
- DAVIES, R. B., O'FERELL, P. N. (1981): A Spatial and Temporal Analysis of Second Home Ownership in West Wales. In: *Geoforum*, 12, č. 2, s. 161-78.
- DZEGIEC, E. (1987): Przemiany osadnictwa wiejskiego pod wpłyem turystyki i wypoczynku w swietle literatury. In: *Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica*, 14, s. 121-34.
- FIALOVÁ, D. (2000): Transformace druhého bydlení (v zázemí Prahy). Disertační práce. KSGRR, PŘF UK, Praha. Rukopis.
- HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHN, K. (1987): Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČR. PŘF UK Praha, 253 s.
- HAMPL, M. (1996a): Vývoj systému osídlení v České republice. In: Hampl, M. a kol. *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. PŘF UK Praha, s. 35-52.
- HAMPL, M. (1996b): Transformační procesy a předpoklady dalšího vývoje systému osídlení. In: Hampl, M. a kol. *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. PŘF UK Praha, s. 91-118.

- HOND, M. de, KOETSIER, J. A. (1970): De tweede woning in Nederland. Den Haag.
- JOHNSTON, R. J. (1997): The Dictionary of Human Geography, Blackwell Press, Oxford, 724 s.
- HRŮŽA, J. (1997): Suburbanizace. In: Územní plánování a urbanismus, 14, č. 1-2, s. 2-3.
- KOSTELECKÝ, T., NEDOMOVÁ, A., VAJDOVA, Z. (1998): Trh s bydlením a jeho sociální souvislosti – situace v Praze a Brně. Working Papers, 98, č. 1, Sociologický ústav AV ČR, 45 s.
- KÖRNER, J. (1994): Územní prognóza pražského regionu., ILF, Consulting Engineers Atelier, Praha, 89 s.
- KOWALCZYK, A. (1993): Modele lokalizacji wypoczynku podmiejskiego i proba ich zastosowania dla Warszawy. In: Studia z historii i metodologii geografii ekonomicznej, Uniwersytet Warszawski, s. 87-109.
- KOWALCZYK, A. (1994): Geographiczno-spoleczne zjawiska "drugich domow", Uniwersytet Warszawski, 179 s.
- KOWALCZYK, A.: (1995): Perspektywy rozwoju agroturystyki w Polsce. In: Zmiany w przestrzeni geograficznej w warunkach transformacji społeczno-ekonomicznej (na przykładzie obszarów wiejskich). Uniwersytet Warszawski, s. 60-66.
- KUBEŠ, J. (2000): Problémy stabilizace venkovského osídlení ČR. JU v Č. Budějovicích, PF, katedra geografie, 163 s.
- KUBEŠ, J. (1990): Metodika expertního hodnocení venkovské urbanizované obytné krajiny. Disertační práce. ČSAV, Ústav krajinné ekologie, České Budějovice, 194 s.
- KUCERA, B. (1987): Typologie venkovských sídelních útvarů se zřetelem k přestavbě. VÚVA, Brno, 84 s.
- LÁZNÍČKA, Z. (1974): Funkční klasifikace obcí České socialistické republiky. Academia, Praha, 88 s.
- LIBROVÁ, H. (1996): Decentralizace osídlení – vize a realita. Část první: vize, postoje k venkovu a potenciální migrace v ČR. In: Sociologický časopis, 32, č. 3, Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 285-296.
- LIBROVÁ, H. (1996): Decentralizace osídlení – vize a realita. Část druhá: decentralizace v realitě České republiky. In: Sociologický časopis, 33, č. 1, Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 27-40.
- LIBROVÁ, H. (1988): Láska ke krajině? BLOK, Brno, 168 s.
- LISZEWSKI, S. (1991): Przemiany przestrzeni wiejskiej w Polsce w ostatnim czterdziestolecu. In: Przemiany przestrzeni wiejskiej w Polsce i we Francji pod wpływem urbanizacji turystycznej. Acta Universitatis Lodzianis, Folia Geographica, 14, s. 7-19.
- LJUNGDAHL, S. G. (1938): Sommar-Stockholm, Ymer, 58, s. 218-41.
- MARIOT, P. (1983): Geografia cestovného ruchu, Veda, Bratislava, 252 s.
- MIEGE, J. (1934): La vie touristique en Savoie. Revue de Geographie Alpine, 22, č. 1, 213 s.
- POSER, H. (1939): Geographische Studien ber den Fremdenverkehr im Riesengebirge. In: Abhandlungen der Gessellschaft der Wissenschaften zu Gtingen, Math.-Phys., 3, 20.
- PTÁČEK, P. (1997): Suburbanizační proces v zázemí Prahy v 1. polovině 90. let. In: Územní plánování a urbanismus, 14, č. 1-2, s. 13-14.
- ROBERTSON, R. W. (1977): Second Home Decision: The Australian context. In: Coppock, J. T. (ed.): Second Homes: Curse or Blessing? Pergamon Press, s. 119-38.
- RUPPERT, K. (1973): Geographische Aspekte der Freizeitwohnsitze, WGI Berichte zur Regionalforschung, 11, Mnchen, s. 8-19.
- RYŠAVÝ, Z. (1989): Dlouhodobé tendence vývoje osídlení v Československu. Teze strategického zaměření urbanistického rozvoje českých měst. VÚVA, Praha, 37 s.
- SCHNIEDERS, C. (1974): Einfluss von Zweitwohnungen auf die Finanz- und Wirtschaftsstruktur eine Gemeinde. In: Nordrhein-Westphalen Landes-entwicklung, Band 1.004.
- SHUCKSMITH, D.M. (1983): Second Homes: A Framework for Policy. In: Town Planning Revue, 54, č. 2, s. 174-193.
- SOULIER, A.: (1967): Definition et Typologie des Residences Secondaires. In: Economie Meridionale, 53, s. 1-11.
- Statistický lexikon obcí České republiky 1992. SEVT Praha, 1994, 895 s.
- SÝKORA, L. (1996): Transformace fyzického a sociálního prostředí Prahy. In: Hampl, M. a kol.: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice, PŘF UK Praha, s. 361-394.
- THISSEN, F. (1978): Second Homes in Netherlands. In: Tijdschrift Economische und Sociale Geografie, 69, č. 6, s. 322-332.
- VÁGNER, J. (1999): Geografické aspekty druhého bydlení v České republice, disertační práce, KSGRR PŘF UK, Praha, 201 s.

- VOTRUBEC, C. (1980): Lidská sídla, jejich typy a rozmístění ve světě. Academia, Praha, 396 s.
- VYSTOUPIL, J. (1981): Geografické problémy (krátkodobé) rekreace v ČSR. Kandidátská disertační práce, GU ČSAV Brno, 146 s.
- WILUS, R. (1988): Rozwoj przestrzenny, morfologia i fizjonomia osiedla letniskowego Jas-trzebia Gora. In: Acta Universitatis Lodziensis, Turyzm, 4, s. 97-125.

Summary

SECOND HOUSING AND ITS RELATIONS TO PERIPHERAL REGIONS

The article discusses the concept of second housing and its relation to degree of peripherality. The importance of second housing for the Czech settlement structure (at present and in past) is explained. The territorial distribution of second houses is shown on maps, as is the structure of different regions based on residential and recreational functions by districts and cadastral areas in Středočeský kraj (Central Bohemia). Figures related to second housing can also serve as indicators for identification of peripheral regions (peripheral in the sense of the current settlement structure). One of these indicators is the number of second houses that came to existence through conversion from formerly permanently inhabited houses divided by the number of permanently inhabited houses. This indicator usually marks regions with serious past out-migration of permanent inhabitants; these regions are often labelled as peripheral. Out-migration was usually caused by the post-war expulsion of Germans or by migration for better jobs to urban areas. The indicator is shown by districts and cadastral areas in Středočeský kraj (Central Bohemia). It proves the existence of „internal periphery“ along provincial and district boundaries.

Regions that seem to be peripheral and that have a high portion of second houses are often very specific areas. Basic geographical indicators like population density, population structure by age and social status and corresponding phenomena vary greatly during the year and also during weeks (working days and weekends) spring through autumn.

- Fig. 1 – The density of second housing in Czechia by districts (1991, number of second houses per 1 km²).
- Fig. 2 – The number of second houses per 100 of permanently inhabited houses in Czechia by districts (1991). Source: D. Fialová (2000).
- Fig. 3 – The number of second houses that came to existence through conversion from formerly permanently inhabited houses divided by the number of permanently inhabited houses (in Czechia by districts, 1991). Source: D. Fialová (2000).
- Fig. 4 – The number of second houses that came to existence through conversion from formerly permanently inhabited houses divided by the number of permanently inhabited houses (in Central Bohemia, 1991). Source: D. Fialová (2000).

(Pracoviště autorky: katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK, Albertov 6, 128 43 Praha 2, e-mail: danafi@natur.cuni.cz.)

Do redakce došlo 8. 1. 2001